

گونه‌شناسی و تحلیل نقوش قوم بلوچ در بلوچی دوزی سرحد و مکران*

مریم طاهرعزیزی^۱، علیرضا شیخی^{۲*}

^۱ کارشناس ارشد هنر اسلامی، گروه هنر اسلامی، مؤسسه آموزش عالی فردوس، مشهد، ایران.

^۲ استادیار گروه صنایع دستی، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۰۵، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۶/۲۸)

چکیده

سوزن دوزی یا بلوچی دوزی هنری است با قدمتی به بلندای تاریخ سیستان و بلوچستان. این هنر، ریشه در تاروپود زندگی عشیره‌ای، بازتاب ذوق زنان در آئینه طرح‌های جاودانه دارد. هدف مقاله معرفی، دسته‌بندی، تحلیل صوری و معنایی نقوش و تکنیک‌های اصلی دوخت سوزن دوزی بلوچست. بنابراین متداول‌ترین طرح‌ها و نقوش به کار برده در سوزن دوزی چیست؟ و عوامل مؤثر در ایجاد آنها کدام‌ست؟ نگارندگان ابتدا به بررسی و معرفی نقوش سوزن دوزی بلوچ پرداخته، سپس به لحاظ فرمی، دسته‌بندی و از نظر محتوایی مورد مطالعه قرار داده‌اند. به دلیل کمبود منابع کتابخانه‌ای، روستاها و شهرهای مورد نظر تحقیق در منطقه مکران و سرحد سیستان و بلوچستان از جمله چابهار، نیکشهر، ایرانشهر، قاسم‌آباد بمپور، ایرندگان، مارندگان، سراوان، خاش و زاهدان با مشاهده میدانی شامل مصاحبه و طرح پرسش از هنرمندان سوزن دوز فعال در خصوص نام گذاری و دسته‌بندی نقوش به تحلیل موضوع دست یازیده شده است. نتایج به دست آمده نشان دارد که زنان سوزن دوز بلوچ در طراحی نقوش آثارشان از عوامل طبیعی پیرامون خود شامل نقوش حیوانی، گیاهی، هندسی و کیهانی، الهام گرفته است. لازم به ذکر است شرایط زندگی که همانا باورهای دینی، آرزوها، عقاید و اعتقادات قومی و تخیل زن بلوچ است، تأثیر بسزایی در خلق طراحی نقوش داشته است.

واژگان کلیدی

بلوچستان، زن بلوچی، سوزن دوزی، تکنیک و نقوش سوزن دوزی.

*مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده اول، با عنوان «بررسی سوزن دوزی در سیستان و بلوچستان و نقش آن در توسعه اقتصادی روستایی» می‌باشد که با راهنمایی نگارنده دوم در مؤسسه آموزش عالی فردوس، مشهد ارائه شده است.

** نویسنده مسئول: تماس: ۰۹۱۵۵۳۳۸۰۱۶، نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۰۴۹۸۶، E-mail: a.sheikhi@art.ac.ir

مقدمه

بمپور و مکران. ولی از نظر جغرافیای تاریخی شامل دو بخش است:
۱. ناحیه شمالی (سرحد)، ۲. ناحیه جنوبی (مکران). ساختار سیاسی-اجتماعی در بلوچستان متأثر از جغرافیای منطقه میان دو بخش شمالی و جنوبی متفاوت است.

پیشینه پژوهش

پیمان متین (۱۳۸۶) در کتاب «پوشاک ایرانیان» از نقوش رایج در هنر خامه‌دوزی بیان می‌کند که آن‌را به: حصیردوزی، توردوزی، خامه‌کشی، بته جقه‌ای، نرگسی، گلی، نقوش ستاره‌ای، نقوش هندسی، انواع گره‌ها، خطوط منحنی، الگوهای مختلف تخم خربزه و یا دم ماهی و غیره اشاره می‌کند. زهرا خاموشی (۱۳۸۷) در مقاله «تحول کاربرد تزئین در سوزن‌دوزی بلوچ و ترکمن به شیوه سنتی و مدرن» در شماره ۸ نشریه *مطالعات هنر اسلامی*، به تحلیل نقوش سوزن‌دوزی سنتی و جدید بلوچ می‌پردازد که نقش‌مایه گیاهی، حیوانی و هندسی را بیشتر مد نظر دارد. مرضیه قاسمی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «ساختار صوری نقوش طبیعی در سوزن‌دوزی زنان بلوچ با تأکید بر نمونه‌های شهرستان سراوان» در شماره ۲۸ نشریه *نگره*، پژوهش خود را مبتنی بر شیوه‌ی توصیفی و تحلیلی انجام داده‌اند. هدف آن‌ها در تحقیق، نشان‌دادن تأثیر عناصر طبیعی بر نقوش سوزن‌دوزی بلوچستان است. ابوبکر نرماشیری (۱۳۹۴) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی عناصر نمادین هندسی در هنر سوزن‌دوزی بلوچ» به بررسی عناصر نمادین و هندسی و رابطه آن در خلق نقوش سوزن‌دوزی بلوچستان پرداخته است. آنچه در این منابع بدان دست یازیده نشده معرفی جامع و دسته‌بندی مدون نقوش بلوچی‌دوزی یا سوزن‌دوزی سیستان است که در این نوشتار علاوه بر موارد فوق، تکنیک‌ها و عوامل مؤثر بر ایجاد نقوش نیز دست‌مایه تحلیل است.

مبانی نظری پژوهش

۱. رودوزی

نقش‌اندازی به‌وسیله‌ی ابزار دوخت و رشته‌های تابیده‌شده‌ی رنگین با بخیه‌های گوناگون برای تزئین سطح پارچه‌ها را «رودوزی» می‌گویند. با این نوع رودوزی بخشی از پارچه و یا سراسر آن تزئین می‌شود. در مناطق مختلف ایران این نوع رودوزی از تنوع قابل‌توجهی برخوردار است و براساس نوع بخیه‌های استفاده‌شده، جنس نخ‌ها و پارچه‌ها و انواع نقش‌هایی که به کار گرفته می‌شود، نام‌های گوناگونی دارد که عبارتند از: سوزن‌دوزی بلوچ، پته‌دوزی کرمان، ممقان‌دوزی آذربایجان، درویش‌دوزی یا تفرش‌دوزی، رشتی‌دوزی یا قلاب‌دوزی رشت، نقش‌دوزی یا شماره‌دوزی، گبردوزی یا زردشتی‌دوزی، خامه‌دوزی یا ابریشم‌دوزی و بخارادوزی (مصاحبه با زینب نوروزی، قاسم‌آباد، بهار ۹۷).

اسفندیاری، در کتاب «نگرشی بر روند سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران» رودوزی‌های ایرانی را به شش دسته تقسیم می‌کند.
- سوزن‌دوزی‌ها که در اثر پرکاری، زمینه اصلی آن مشخص نبوده و

سوزن‌دوزی بلوچستان، هنریست که از آن به‌عنوان سند هویت و پشتوانه زنان بلوچ نام برده می‌شود. از جمله هنرهای از یادرفته که منبع درآمد خوبی برای خانواده‌های بلوچ به‌شمار می‌رود. هنرمند بلوچ می‌کوشد تا واقعیات زندگی، محیط اطراف، مردم منطقه و باورهای قومی خویش را در آثارش منعکس و جاودانه کند. هدف مقاله معرفی، بررسی تکنیک‌های دوخت، دسته‌بندی و تحلیل نقوش است. در سوزن‌دوزی بلوچ، ویژگی‌های مشترکی بین نگاره‌های سوزن‌دوزی کلیه مناطق، قابل مشاهده است که شاخص‌ترین ویژگی آنها، استفاده از نقش‌های هندسی و خطوط شکسته است. رنگ و فرم در نقوش اصیل سوزن‌دوزی، نیازمند مطالعه‌ی زمینه‌مند در خاستگاه‌های مورد نظر است تا از این طریق به تحلیل و بررسی نقوش، فرم و رنگ‌های به‌کاررفته در این هنر قومی پرداخته شود. خاستگاه نقش‌ونگارهای سوزن‌دوزی را می‌توان در عناصر طبیعت، زیورآلات، عناصر مرتبط با اعضای بدن انسان، موضوعات ذهنی و تخیلی؛ همچنین مذهب و باورهای قومی دنبال کرد. تنوع نقوش سوزن‌دوزی بلوچ، گستردگی آن با نقش‌ونگارها که همواره با تکرار و اعداد بی‌شماری از نقوش هندسی صورت می‌گیرد، جلوه‌ای بی‌همتا به خلاقیت زنان سوزن‌دوز و ابداع ترکیب‌هایی جدید در هنر آنان بخشیده است. از آنجا که معرفی و واکاوی معنایی نقوش سوزن‌دوزی از دیدگاه بومیان منطقه، بخشی از هویت و اصالت فرهنگی این مرزوبوم است، ضرورت دارد موضوع مورد مطالعه قرار گیرد.

روش پژوهش

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. گردآوری اطلاعات با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به‌ویژه میدانی با استفاده از تکنیک‌های مشاهده مستقیم، مصاحبه، عکس‌برداری و یادداشت‌برداری است که با حضور در چندین شهرستان و روستای سیستان و بلوچستان و صحبت با سوزن‌دوزان و آشنایی نزدیک با هنرمندان و کارآفرینان این صنعت انجام شد. جامعه آماری مناطق در دو بخش مورد مطالعه بوده است: مکران که قسمت‌های جنوبی بلوچستان شامل: چابهار، نیک‌شهر، فنوج، ایرانشهر و توابع آن به‌ویژه نواحی چانف، اسپکه، فنوج، سورمیچ، شهریانچ، گوانگ، مته سنگ، نکوچ، پیپ، هریدوک، کوپچ، بمپور، بزمان و در سراوان در ناحیه‌ی ناهوک، مهرستان، سیب سوران و گشت، بم پشت، جالق است. بخش سرحد که شامل: خاش نواحی ایرندگان و مارندگان و زاهدان بوده است. روش نمونه‌گیری، هدفمند است. با انتخاب شهرها و روستاهایی در منطقه سرحد و مکران سیستان و بلوچستان که هنرمندان فعال آن مجموعه‌ای از مدیران و زنان خلاق کارآفرین شرکت‌های ثبت‌شده در منطقه‌های مورد نظر در رشته سوزن‌دوزی بلوچی هستند. شهرها و روستاهای مورد بررسی تحقیق شامل شش شهر: چابهار، نیک‌شهر، ایرانشهر، سراوان، خاش و زاهدان و سه روستای: قاسم‌آباد بمپور، ایرندگان و مارندگان است.

بلوچستان به چهار بخش تقسیم می‌شود: بخش‌های سرحد، سراوان،

۳.۱. سیاه‌دوزی

نوعی سوزن‌دوزی که برای تزیین پیش‌سینه و سرآستین لباس کاربرد دارد و تنها از نخ سیاه‌رنگ که معمولاً ابریشمی است استفاده می‌شود. با دوخت دندان موشی به هم چسبیده نقوش‌هایی را به شکل مثلث بر روی لباس می‌دوزند و آن گاهی از دوخت زنجیره استفاده می‌کنند. سیاه‌دوزی مانند خامه‌دوزی جنبه خود مصرفی داشته و امروزه رواج چندانی ندارد (تصویر ۱، ب).

۴.۱. سکه‌دوزی

جهت تزیین رویه رختخواب یا زینت گردن شتر در موقع عروسی استفاده می‌کنند و اغلب در تزیین اطاق به دیوار می‌آویزند. در گذشته‌ای نه‌چندان دور سکه‌دوزی در خانواده بلوچ نقش صندوق پس‌انداز را داشته است. (مصاحبه با پریا حسین بر، سراوان، تابستان ۹۶).

۵.۱. خامه‌دوزی

سفیددوزی؛ هنری شکل‌گرفته از نقوش خاص و اصیل بومی که با وسیله الیاف ظریف ابریشم به شکل برجسته اکثراً بر روی پارچه‌هایی از جنس کتان دوخته شده است (اکرم، ۱۳۶۱: ۹۸). از دلایل استفاده کردن این عنوان مقدس‌بودن رنگ سفید نزد ایرانیان از باستان و رعایت پاکیزگی است. سفید در فصل گرما نقش مهمی در خنک نگاه‌داشتن بدن دارد و رنگی شاد است (اسفندیاری، ۱۳۷۹: ۹۵) (تصویر ۴، ب). نقوش، بیشتر متشکل از خط و منحنی گردان است و به منظور تزیین جا نماز، سجاده، پیش‌سینه لباس، عرقچین، جلیقه، رومیزی، روتختی، سفره، روکوسنی و غیره است.

۲. نقش در سوزن‌دوزی بلوچی

بلوچی‌دوزی عجین شده با طبیعت صمیمی و صبور زن بلوچ و نمایشی است موزون از رنگ خالص و گرم طبیعت و نقش آرام کوبیر. به‌رغم اصالت چشمگیر سوزن‌دوزی باید خاطر نشان ساخت که؛ به دلیل فقدان مطالعات مستمر و در دسترس نبودن منابع تاریخی، بررسی پیشینه و تعیین قدمت تاریخی آن، به‌راحتی امکان‌پذیر نیست. با این وجود می‌توان گفت سوزن‌دوزی بلوچ که هنر دوختن گل‌های ابریشمین بر پارچه‌های ساده است، با صنعت تولید ابریشم رابطه‌ای مستقیم دارد و قراین تاریخی مبین آن است که پرورش کرم ابریشم در بلوچستان معمول بوده و تجارت ابریشم بازار گرمی داشته است (ناصر، ۱۳۴۵: ۳۷). در برخی از منابع

دوخت‌های الوان موجب پیدایش زمینه تازه‌ای بر از نقش‌ونگار گردیده است. مثل: نقش‌دوزی، فلابدوژی و بلوچی‌دوزی؛

سوزن‌دوزی‌هایی که قسمتی از زمینه را دوخت پر نموده زمینه به رنگ اصلی خود باقی می‌ماند. مثل: قبطان‌دوزی و مضاعف‌دوزی؛
سوزن‌دوزی‌هایی که به شکل خاص انجام می‌گیرد، با جابه‌جا کردن و بیرون آوردن تاروپودها صورت می‌گیرد. مانند: سکه‌دوزی اصفهان و شبکه‌دوزی؛

رودوزی‌هایی که نخ‌های فلزی آذین‌گر زمینه پارچه می‌باشند و به پارچه جلوه دیگری می‌دهد، مانند: گلابتون‌دوزی، نقده‌دوزی، سرمه‌دوزی، ملیله‌دوزی و گلاب‌دوزی؛

سوزن‌دوزی‌های که سوزن و قلاب در نقش‌آفرینی روی زمینه نقشی ندارند بلکه با گذراندن نخ مثل نقده از میان تاروپود و شکل دادن به وسیله دست اشکال مورد نظر پدیدار می‌گردد؛

گروهی از سوزن‌دوزی‌ها نخ و سوزن به تنهایی در نقش‌آفرینی و تزیین روی آن مؤثر نبوده بلکه محتاج به مواد تزیین‌زای دیگری می‌باشد (اسفندیاری، ۱۳۷۰: ۴۶).

این هنر به مقتضای فرهنگ، آداب و سنن هر قومی، دارای ویژگی‌های خاص خود است (صبا، ۱۳۷۹: ۱). با توجه به آنچه ذکر شد انواع رودوزی (سوزن‌دوزی) بلوچ را می‌توان چنین مطرح نمود:

۱.۱. پلیواردوزی

دوخت پلیوار یا فلی‌وار، نوعی گلدوزی بر روی پارچه است. دوخت مستقیماً بر روی جامه انجام شده که تنها قسمت‌هایی از زمینه با دوخت پر می‌شود (مصاحبه با پریا حسین بر، سراوان، تابستان ۹۶).

۲.۱. توردوزی

مواد اولیه آن را تورهای رنگی پهن و باریک و نوارهای تزیینی، پارچه، نخ و آینه‌های کوچک تشکیل می‌دهد. ابتدا پارچه مورد نظر را انتخاب و بر روی آن تورهای پهن و باریک می‌دوزند و فضای بین طرح‌ها را گل‌هایی به اشکال مختلف که با همان تورها درست شده تزیین می‌کنند و در وسط گل‌ها آینه‌های کوچکی نصب می‌کنند. این نوع روی‌دوزی را در بعضی از خانه‌های قدیمی می‌توان یافت. گذشته در روستاها برای تزیین وسایل و لوازم مختلفی مثل، جاجورابی، جالباسی، روبالشی و غیره کاربرد داشته است (مصاحبه با سیما ریسی، نیکشهر، پاییز ۱۳۹۶).

ب

الف

برگرفته از ذهنیات و تعاملات اجتماعی و اقتصادی فرد باشد. این نقش‌ها را می‌توان به دو دسته انتزاعی و واقع‌گرایانه تقسیم کرد: الف) نقوش انتزاعی: برگرفته از ویژگی‌های شاخص حیواناتی است که بیشتر بومی‌اند مانند «کتار پادک» (Kattar Pâdak): پای حشره و «مرگ پانچ» (Morg Pânč): پنجه مرغ؛ ب) نقوش واقع‌گرایانه: این سری بیشتر بر دست‌بافته‌های عشایری اقوام بلوچ از قبیل نمکدان، سفره، گلیم و فرش کاربرد دارد و بیشتر در سوزن‌دوزی متداول نبوده است از قبیل مرغ، شتر و بز... بنابراین با توجه به تصویر (۳) محدود اشکال حیوانی آورده شده است (نرماشیری، ۱۳۹۴: ۳۶).

باید توجه داشت که نقوش حیوانی با توجه به تعصبات مذهبی مردم بلوچ در نقوش کم‌تر دیده می‌شود.

۲.۲. نقوش گیاهی

کمبرود یا نبود گل در بلوچستان ذهن خلاق سوزن‌دوز را بر آن داشته تا با کنار هم قراردادن چند مربع، لوزی، مثلث یا مستطیل انواع گل‌ها را می‌آفریند. این نقش‌ها گاهی انتزاعی و گاهی در شکل‌هایی واقع‌گرایانه ارائه می‌شود. زنان سوزن‌دوز با حفظ ویژگی‌های هندسی نقوش طرح‌هایی ساده اما زیبا از گل‌های گوناگون را به تصویر می‌کشند (نرماشیری، ۱۳۹۴: ۳۶) (جدول ۱).

«مرچک، گل‌گلدان، گل‌مورت» نام گردنبندی از زیورآلات زنان بلوچ است ولی در اصل مورد درختی است که برگ‌های آن استفاده دارویی دارد- بوژک به معنای شکوفه‌هایی است که تبدیل به میوه نمی‌شوند شیرگو که از شیرهای خرما حاصل شده و چندن هار که چندن درختی در هند است» (دکالی، ۱۳۸۵، ۳۶۹).

۳.۲. نقوش هندسی

نقوش هندسی بیشترین کاربرد را در سوزن‌دوزی زنان بلوچ دارد. عناصر هندسی بنیادین مثلث، مربع و لوزی است. شکل دایره در طراحی نقوش دیده نمی‌شود. به دلیل این که نقوش با شمارش تار و پود بر پارچه دوخته می‌شود خطوط منحنی و دایره کاربردی ندارد؛ مگر در طراحی‌های مهری که اخیراً استفاده می‌شود. تنوع به کاررفته در این نقوش بسیار زیاد است و به همین دلیل نقوش هندسی به هندسی ساده و ترکیبی، خطوط شکسته، خطوط راست، خطوط منحنی، خطوط زیگزاگ و سطح تقسیم شده؛ البته در عین این که هندسی هستند می‌توانند زیرمجموعه نقوش حیوانی یا گیاهی، کیهانی، انسانی و حتی طرح‌های حاشیه و گل‌ها نیز باشند. نقوش هندسی ساده: این نقش‌ها با تکیه بر فرم‌های هندسی ساده

زمان شروع این هنر ۱۰۰ تا ۲۰۰ سال پیش از اسلام ذکر شده که «قومی به نام اسلاوها به بلوچستان آمده و در آنجا سکنی گزیدند» (خاموشی، ۱۳۸۷: ۷۳).

بلوچ در اقلیمی خشک، خورکرده به آفتاب سوزان کویر و دل‌داده به بادها و باورهای هزارساله خود، با طبیعت خشک و کویری‌اش چنان نقشی می‌آفریند که تجسمی انتزاعی است. طبیعت را چنانکه دوست داشته ترسیم کرده و با اشکال هندسی، گل‌ها و بوته‌های زیادی می‌آفریند. گل‌ها در سوزن‌دوزی ابعاد و اشکال گوناگون دارد. با این همه هنرمند بلوچ می‌کوشد واقعیت زندگی، محیط، مردم دوروبر خود و باورهایش را در آثار منعکس کند. دامداران بلوچ بیشتر به نگهداری بز پرداخته و وجود بز وسیله‌ای برای امرار معاش آنهاست. در نقش‌ونگارهای عامیانه، نقش این حیوان به چشم می‌خورد. شتر حیوان مورد توجه بلوچ و بهترین وسیله رفت‌وآمد در بلوچستان است. همچنین در صحرای بلوچستان مارهای سمی فراوانی وجود دارد که باعث ترس و دلهره مردم این سامانند. به همین جهت است که نقش‌های مارپیچک، پشته مار و کله سیاه مار دیده می‌شود.

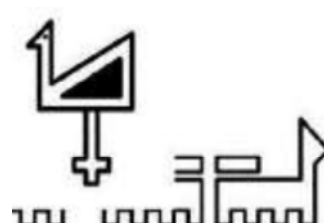
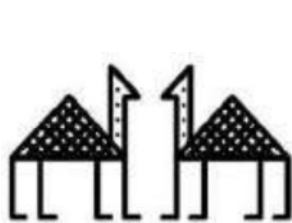
به‌طور کلی شکل نقوشی که به کار گرفته می‌شود عبارتند از:

۱.۲. نقوش حیوانی

حیوانات ممکن است بومی منطقه بوده یا مانند نقش مثل طاووس

تصویر ۲. الف. تابلو سکه‌دوزی. منبع: (ره‌دار، ۱۳۹۳: ۴۵)؛ ب. خامه‌دوزی.

تصویر ۳. از راست به چپ: نقش‌های مرغ، شتر، پای سگ و گوش اسب در سوزن‌دوزی بلوچ.

جدول ۱. نقوش گیاهی متداول در سوزن‌دوزی بلوچستان.

ردیف	نام	لاتین	شرح دوخت	تصویر
۱	گورچم	Gor Čam	شامل دو خط موازی که با فاصله کم طراحی شده و درون آن با خطوط سیاه و سفید پر می‌شود. این طرح‌ها به طرح‌های چشمی نیز شهرت دارند و به معنای چشم سیاه است.	
۲	جوک	Javak	شامل طرحی زیبا و ظریف متشکل از گل‌های متعدد که به شکل لوزی طراحی می‌شوند و در زبان بلوچی نام گردنبندی است از زیورات زنان بلوچ.	
۳	جلد	Jallad	از دو خط موازی تشکیل شده که فاصله میان آن‌ها را خطوط موازی عمودی پر کرده‌اند.	
۴	هشتر دُنب	Hošter Domb	هشتر دُنب (دم شتر) شامل خطوط شکسته‌ای است که به‌طور متناوب در یک ردیف قرار گرفته‌اند.	
۵	پراییز	Prâyiz	از نقوش ظریف حاشیه، شامل خطوط کوتاه موازی (۳-۵ میلی‌متر) پشت سر هم و بدون فاصله	
۶	چکن (یک دیمو)	Cakan	نقش چکن یکی از نقوش حاشیه‌ای است که شامل خطوط عمودی کوتاه تقریباً به اندازه پراییز است.	
۷	چکن (دو دیمو)	Cakan	خطوط در چکن یک دیمو (یک‌طرفه) و در چکن دو دیمو (دو طرفه) از دو طرف به هم وصل می‌شوند.	
۸	کلا، لاهاری	Kala-Lahari	شامل پخیه‌های بلند و اریب است که پس از دوختن شدن یک نوار را تشکیل می‌دهد.	
۹	شیرازک	Shirazak	شامل خطوط مستقیمی که به‌طور مکرر در یک ردیف قرار گرفته‌اند و در قسمت بالا به شکل گل‌هایی متناوب به هم متصل می‌شوند.	
۱۰	کتروک ۱	Katarok	چند خط کوتاه که روی هم قرار گرفته و گل‌های ریزی به شکل گل قاصدک داده‌اند.	
۱۱	کتروک ۲	Katarok	از طرح‌های ظریف گل‌های وسط بوده و شامل یک لوزی است که با چهار خط به چهار قسمت مساوی تقسیم گردیده، طول آن بین ۳ یا ۴ میلی‌متر است.	
۱۲	چوطل	Čotal	چوطل با استفاده از شمارش تاروپود پارچه دوخته می‌شوند جزء نقوش مکمل در چوطل‌دوزی بوده و نام دیگر جوک در گویش سراواتی نیز هست.	
۱۳	مُجسیم ساده	Mohsem	در نقش گل‌های میانی به‌کار می‌رود و دوخت آن مثل علامت + است.	
۱۴	مُجسیم گریب	Mohsem Gerib	در نقش گل‌های میانی به‌کار می‌رود و دوخت آن با دو رنگ و در سه قسمت انجام و شبیه یک لوزی است که داخل یک چندضلعی محاط شده است.	
۱۵	پنج تاری گراف	Geraf	بر اساس تعداد تاروپود برای دوخت نام‌گذاری می‌شود. دو خط عمودی و افقی که در بخش میانی آن یک مربع تشکیل می‌شود.	

	یکی از سنتی ترین نقوش سوزن دوزی بلوچ است. نقش به صورت یک لوزی محاط شده در مربع است.	Tal Mal	تَل مَل	۱۶
	از نقوش پر کاربرد و سنتی که در طرح های تزیینی و نیز روی لباس دوخته می شود. این طرح از یک دندانه لوزی مانند شروع و اشکال مختلف تشکیل می شود.	Palivar	پلیوار	۱۷
	این نقش ها جزء نقوش تازی بوده و معمولاً بر مبنای شمارش تار و پود پارچه دوخته می شوند و شامل شبکه درهم تپیده ای از لوزی های دندانه دارند.	Dandane dar	لوزی های دندانه دار	۱۸
	نقشی است متشکل از پنج مربع که یکی در وسط و چهار تای دیگر مماس بر اضلاع آن قرار گرفته اند.	Panĕ Ādinki	پنج آدینکی	۱۹
	لوزی به این طرح «بَن سَنَدوکی» (Bonanduki) نیز گفته می شود.	Bonok	بَنک	۲۰
	عدد هفت بزرگی که سطح آن با مربع های کوچک پر شده و در قسمت بالای آن نیز دو مربع قرار می گیرند.	Āndan Hâţ	چَنَدَن هار	۲۱
	طرح یک گل را تداعی می کند. در برخی از مناطق به این طرح «هِناس» گفته می شود.	Haşâş	هشاس	۲۲

جدول ۲. نقوش هندسی ساده در سوزن دوزی سیستان و بلوچستان. منبع: (مصاحبه با پریا حسین بر، تابستان، ۱۳۹۷)

ردیف	نام	لاتین	توضیحات	تصویر
۱	گل سهر	Sohr	نقش ساده شده گلی است که با استفاده از چهارضلعی و مثلث به شکلی متقارن طراحی شده است.	
۲	بته	Boteh	این نقش که به شکل لوزی طراحی شده، به صورتی بسیار نمادین طرح ساقه، برگ و شاخه را به تصویر می کشد.	
۳	گل چهار برگی	Car bargi	طرح ساده شده یک گل که از چهار لوزی همسان تشکیل گردیده و بر زمینه ای زیگزاگی واقع شده است. رو به روی گل و در حفاصل دندانه های زیگزاگ، غنچه دوبرگی کوچکی که با استفاده از یک لوزی و دو دوزنقه طراحی شده، قرار دارد.	
۴	گل هشت برگی	Asht bargi	طرح کامل شده گل چهار برگی است که به شکل های متنوع طراحی شده و به شکل شبکه ای از لوزی های به هم پیوسته گسترش می یابد. در پشتی، روبالشی، کیف، کوسن، و نظایر آن کاربرد دارد.	

طراحی شده اند (جدول ۲).

تاریخی، سمبل و نهادها در بین اقوام بدوی و بشر امروزه اند که خود به چند دسته تقسیم می شوند.

۱.۳. خطوط شکسته، راست، منحنی و زیگزاگ

در سوزن دوزی های بلوچ از خطوط زیگزاگ و راست بسیار استفاده می شود. نقوشی که برای حاشیه و کادربندی در طراحی های بلوچ دوزی بسیار پر کاربرد است. این نقوش به نام های کش (زه)، روبر (روچ بر) و چوطل معروف اند که خود در بردارنده مضمونی از طبیعت پیرامون هنرمند بوده اند. خطوط راست را بیانگر اتحاد و پیوستگی و خطوط زیگزاگ تجسمی از آب جاری و جویبار دانسته اند (مصاحبه با خانم

نقوش هندسی ترکیبی: این نقوش از تعداد متنوعی نقوش هندسی ساده تشکیل شده اند و از حیث ویژگی های ظاهری دارای تنوع قابل ملاحظه ای هستند. این طرح ها را می توان به یک مربع مماس کرد یا آزاد ساخت و شکل جدیدی به وجود آورد. با ترکیب یا حذف بعضی از اضلاع نیز می توان شکل های جدیدی ابداع کرد (جدول ۳).

۳. اشکال هندسی و خطوط

خطها ابتدایی ترین روش برای انتقال مفاهیم و مضامین و بیانگر افکار، احساسات، علائق، آرزوها، اسطوره ها، زندگی روزمره، داستان های

جدول ۳. نقوش هندسی ترکیبی در سوزن‌دوزی بلوچستان.

ردیف	نام	لاتین	توضیحات	تصویر
۱	مُرگ پانچ	Morg Panč	به معنی پای مرغ است و طرح هندسی آن به‌طور خلاصه تصویری نمادین از این موضوع ارائه می‌دهد.	
۲	گل تَنَک	Tatok	شامل یک لوزی که درون چندضلعی منتظمی قرار گرفته	
۳	گرهٔ هل	Ger o Hell	به شکل عدد هفت که درون آن با مربع‌های ریزی بر شده است. در زبان بلوچی «گرهٔ هل» به معنای بگیر و بگذار است.	
۴	کَنَار پادک	Kattâr e Pâdak	در زبان بلوچی به معنای پای حشره. طرح آن برگرفته از نقوش ساده هندسی به شکل یک دایره محصور در لوزی با زائده‌های گوناگون است.	
۵	بورگ	Burrok	این نقش شباهت زیادی با نقش کَنَار پادک دارد و تنها تفاوت آن در شکل زائده‌های به‌کاررفته در نقش است.	
۶	مُرگ وچورگ	Morg o Čorg	از یک دایره محصور در لوزی تشکیل شده که بر هر یک از رئوس آن لوزی‌های دیگری واقع شده‌اند و مانند نقش «مَندهٔ پَلو» دارای زائده‌های مثلثی است.	
۷	مَندهٔ پَلو	Manda o Bollu	این نقش نیز مانند نقوش کَنَار پادک و بورگ از یک دایره و لوزی همراه با زائده‌های مثلثی شکل تشکیل شده است.	
۸	چَم مَزه	Cam Moža	دایرهٔ کوچکی که از چهار جهت به چهار دوزنقه متصل بوده و لایه لای آن‌ها نقش میخی دیده می‌شود.	
۹	مورت تاک	Mort Tak	مشکل از یک دایره و لوزی که بر هر یک از رئوس آن مثلثی واقع شده و بر قاعده مثلث‌ها خطوطی به شکل دندان‌ه شانه طراحی گردیده است.	
۱۰	اشک عروس	Ashka Uros	لوزی کوچکی با دایره‌ای در وسط که رئوس آن به لوزی‌های کوچک دیگری متصل می‌گردد.	
۱۱	کانچ کبات	Kañč Kabât	شامل یک لوزی است که بر چهار رأس آن چهار پُلپوار قرار دارد.	
۱۲	گرَبند	Garband	از دو ضربدر تشکیل شده است که روی هم نقش یک گل را تشکیل می‌دهند.	
۱۳	کَلَمپَرک	Kalampork	علامت ضربدری یا رنگی است که وسط آن دایره کوچکی به رنگ سفید قرار دارد.	
۱۴	گل سرخ	Gul surkh	علامت چلیپا است که بر قسمت داخلی رئوس آن مثلث‌های کوچکی قرار گرفته است.	
۱۵	سهٔ آک پَرکار	Sa Ok Porkâp	به این طرح سه تازی نیز گفته می‌شود و عبارت است از مربع‌های کوچکی که روی هم‌رفته طرح چهار لوزی چسبیده به هم را تداعی می‌کنند.	
۱۶	تَلو موسَم	Talo Mosom	از هشت مثلث تشکیل شده که دویبه دو در چهار جهت و به شکل علامت چلیپا قرار گرفته‌اند و بر قاعده آن‌ها شش دایره کوچک قرار دارد.	
۱۷	عروسک	Urosak	این طرح از چهار مثلث تشکیل شده است که از قسمت رأس به هم متصل شده‌اند و طرح یک چهارضلعی را تداعی می‌کنند.	
۱۸	تَک	Tekk	به معنای گل است درون لوزی دایره‌های کوچکی مثل پرچم گل قرار دارد.	

	مفهوم نقش قرمز رنگ. بیشتر با رنگ قرمز و در دوخت پستی، روبالشی و... کاربرد دارد.	Sur e mehre	سور مهر	۱۹
	متشکل از یک لوزی ضربدری است با اضلاع امتداد یافته و در قسمت وسط آن نیز طرح یک لوزی قرار گرفته است. بیشتر در پستی، کوسن، رومیزی، جلد قرآن و روتختی کاربرد دارد.	Shayda	شیدا	۲۰
	طرح ساده شده و نمادینی از شیدا است.	Daranjak	درنجک	۲۱
	شکل هندسی و ساده شده یک جفت گوشواره که از قسمت رأس باهم مماس اند و نقشی واحد را به وجود می آورند.	Goshvare	گوشواره	۲۲
	طرح چند چلیپا است که در یک ردیف قرار گرفته اند و فواصل میان آن ها را طرحی شبیه «آی» انگلیسی پر کرده است.	Batanok	بَتَنَک	۲۳
	بیان ساده ای است از امواج آب و حرکت آن. این طرح را معمولاً با دو رنگ متضاد می دوزند.	Caprâş	چبراس	۲۴

حسین بر، تیر ۹۷).

۴. نقوش کیهانی

بیشتر نقوش کیهانی در سوزن دوزی ها را ستارگان تشکیل می دهند که نشانگر درخشندگی، نیک اقبالی و تالو هستند. ماه و خورشید هم جزو نقوش کیهانی بلوچ دوزی هستند که در طراحی نقوش به دلیل منحنی بودن اشکال جزو نقوش ها و دوخت های جدید محسوب می شود و به همین دلیل چون دارای قدمت و تاریخچه خاصی نیست به همین توضیحات می شود بسنده کرد (مصاحبه با زهرا شهنازی، بهار ۹۷، زاهدان).

۵. نقوش چاپی

همان طور که پیش تر اشاره شد، سوزن دوزی بلوچ با استفاده از روش شمارش تارها و پودها، یا جدا کردن تارها و شمارش پودها دوخته می شد که اخیراً برای راحتی، سرعت و سهولت در سوزن دوزی، نقوش های مذکور بر روی پارچه با استفاده از مهرهای چوبی چاپ می شوند که البته ظرافت و زیبایی نقوش شمارش شده پارچه را ندارند. این تکنیک در بلوچستان پاکستان بسیار مرسوم است. این نقوش ها با استفاده از مهر، به روی پارچه چاپ و سپس نقوش چاپی سوزن دوزی می شوند (تصویر ۵). این تکنیک دوخت در چابهار، قصرقند، راسک و سرباز، ایرانشهر و روستاهای اطراف بسیار مرسوم است. رنگ های نقوش سوزن دوزی در این مناطق بسیار روشن تر و شادتر هستند و بیشتر از آینه و پیت (نوارهای رنگی که به جای دوخت کش یا همان زه کاربرد دارند) در سوزن دوزی ها استفاده می شود که این شیوه دوخت، رنگ بندی بسیار مشابه با تکنیک های دوخت در بلوچستان پاکستان است (ریگی، ۱۳۹۵: ۱۵).

۶. عوامل تأثیر گذار در طراحی نقوش سوزن دوزی بلوچ

نقوش تحت تأثیر باور و اعتقاد مردم بلوچ و نفی بت پرستی است. نوع طبیعت، آب و هوا، ذهنیت، روحیات، آداب و رسوم، آرزوها و نیازها و حتی ابزار کار و وسایل زندگی در تعیین نوع نقوش مؤثر است و به همین علت است که دوخت و نقش در هر منطقه ای با منطقه دیگر تفاوت

۲.۳. سطح

مثلث همیشه نمادی از کوه و استواری و استقامت در میان اقوام بوده است. در بلوچ دوزی ها به وفور از نقش مثلث استفاده می شود. آنها به نیمی از طرح مربع که همان مثلث است (کپ) می گویند. در برخی از نواحی بلوچستان به این نقش (کوهک) گفته می شود. آن نقش در طرح هایی هم چون کپ و نال، زه کپ و کپک جالر استفاده می شوند.

۳.۳. نقوش شطرنجی

نمادی از باغچه و کشتزاراند. در سوزن دوزی های بلوچ از نقوش شطرنجی معمولاً برای نشان دادن طرح گل های کاربردی بین حاشیه ها استفاده می شود مانند موسوم (که بیانگر بهار است)، کریدک یا کرد (به معنای باغچه کوچک) (همان).

۴.۳. نقش چلیپا: واحد هندسی در سوزن دوزی بلوچ

گردونه خورشید نشانه معروف نقش مایه های باستانی است که اثر آن را در یک مسیر چند هزار ساله در بیشتر تمدن های کهن بر جای مانده از ایران و چین و هند می توان یافت و به معنای حوض های ایرانی و نقش آب در فرهنگ ایرانی است و هر وقت که هنرمند این طرح را به کار برد از درختچه ها در کنار آن استفاده می کند. چرا که گیاهان به دور آب رشد و حیات ادامه می یابد (ریگی، کاویانی، ۱۳۹۶) (تصویر ۴).

تصویر ۴. ستاره در سوزن دوزی بلوچستان.
منبع: (سیما ریسی، نیکشهر، تابستان ۱۳۹۷)

تصویر ۶. نقش مایه سوزن دوزی بلوچ موسوم به بال کبوتر.

ب

الف

تصویر ۵. الف. نقوش مهری (سوزن دوز: مینا نوری)، منبع: (ایرندگان، پاییز ۱۳۹۶):
ب. مرچوک و آینه دوزی، منبع: (زاهدان، پاییز ۱۳۹۶).

نجومی تا طلسم‌های دعای باران و آیین‌های باران خواهی و نمادهای سحر و جادوی طلب باران و بارور کردن ابرها بوده است.

تصرف در طبیعت و بر سر مهر آوردن ابرهای بخیل ناگزیر به مدد اسباب و نیروها فوق طبیعی انجام می‌پذیرفت که پنداشته می‌شد قدرت آن را دارند که طبیعت را به دلخواه آدمیان تغییر دهند. سحر و جادو و آیین‌های طلب باران اسباب تصرف در طبیعت بود که اغلب همراه - و به واقع تقویت - می‌شد با نذر و نیاز (پرهام، ۱۳۷۰، ج. ۱: ۴۱).

در اغلب سوزن دوزی‌ها، درخت به صورت واژگون نقش شده است. این واژگونی بنا بر متنهای ودایی، مفهومی از نقش خورشید را در رشد موجودات القا می‌کند. (تصویر الف) در آن بالاست که آنها زندگی را به عاریت می‌گیرند و در این پایین است که کوشش می‌کنند آن را نفوذ دهند. به این ترتیب در این واژگونی، شاخه‌ها نقش ریشه و ریشه‌ها نقش شاخه را بر عهده دارند. یعنی زندگی از آسمان می‌آید و در زندگی فرو می‌رود (شوالیه، ۱۳۸۲، ج. ۱: ۱۹۳).

یکی از شگردهای نگاره‌سازی، «غیبی» است (تصویر ب). در خلق نقوش سوزن دوزی‌ها به تصاویری بر می‌خوریم که سر مرغ‌ها به شکلی نقش شده‌اند که از فضای بین تکرار آنها نیز، سر مرغ دیگری پدید می‌آید. این همان اسلوب دیرینه‌ی اختفای طلسم مایه و سحر مایه، به قصد دور نگه داشتن آن از چشم «غریبه» و بر افزودن توان کارایی جادو است (تصویر ۱۲). آرزوی داشتن محیطی سرسبز و انباشته از پوشش گیاهی چشم‌نواز هنرمند بلوچ را بر آن داشت که در نبود آنچه طلب می‌نماید، حضورش را در سوزن دوزی‌هایش بیافریند که می‌توان به «گل سهر، چهاربرگی، هشت برگی، کنارپادک، کتروک، گل تک و غیره» اشاره نمود.

علاقه‌ی بی‌حد زنان بلوچ به آراستگی و زیبایی همراه با درایت و خلاقیتی قابل ملاحظه، هنر منحصر به فردی را پدید آورده که سرشار از

ب

الف

تصویر ۷. الف. نقش مایه درخت در سوزن دوزی بلوچ، منبع: (بی‌پاک و افتاده، اسفند ۱۳۹۵: ۴)، ب. مرغک‌های پیدا و پنهان، منبع: (بی‌پاک و افتاده، اسفند ۱۳۹۵: ۴)

دارد. معمولاً یک نوع دوخت در یک منطقه نسبت به دیگر نقش‌ها ارجحیت می‌یابد و به عنوان دوخت همان منطقه شناخته می‌شود که مسلماً افراد آن منطقه از تبحر بیشتری برخوردارند. مثلاً چوطل دوزی بیشتر در منطقه گشت و سراوان رواج دارد یا بالمدک را می‌توان جزء دوخت‌های یکی از روستای سراوان (تاهوک) دانست (مصاحبه با زینب نوروزی، قاسم‌آباد، بهار ۹۷).

عوامل تأثیرگذار بر طراحی نقوش را چنین می‌توان برشمرد:

۱.۶. ذهنی بودن، اعتقادات، آیین‌ها و مذاهب

زنان هنرمند سوزن دوز، در تمامی طرح‌های ارائه شده با کاربری‌های متفاوت از انواع نقوش گیاهی، هندسی و حیوانی بهره جستند اما باورهای مذهبی اجازه استفاده از تصویر انسان را نداده است. به همین دلیل آنها در جست‌وجوی تزئینان ایده‌آل خویش، با کنار هم قراردادن تعداد بسیاری از عناصر بصری ساده و ابتدایی، نقوشی کاملاً خلاقانه را پدید می‌آورند.

یکی از نقوش به کاررفته در این سوزن دوزی‌ها نقشی موسوم به «بال کبوتر» است. بال به جهت معنی‌شناسی در ارتباط با پروردگار و با هر آنچه پس از یک تغییر صورت بتواند به پروردگار نزدیک شود. مثلاً فرشتگان یا ارواح بشری وقتی از بال سخن می‌رود منظور معمولاً کبوتر، نشانه روح القدس است. روح خود از نظر معنوی دارای بال کبوتر است. (تصویر ۶) پس داشتن بال ترک کردن زمین برای رسیدن به آسمان است (ژان شوالیه، ۱۳۸۴، ج. ۲: ۵۹).

۲.۶. باورها و افسانه‌ها، نیازها و آرزوها

در طول تاریخ به دلیل کمبود آب، بیشترین اسطوره‌ها و نمادها و به تبع آنها نقش‌ونگارها و آرایه‌ها، به گونه‌ای مرتبط با آب و باران و کشت و زرع و باروری خاک و رشد گیاهان، از اشکال و صورت‌های فلکی و

عشقی بی پایان به زندگی و طبیعت الهام بخش پیرامون آنهاست (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۷).

۷. عوامل مؤثر در ایجاد طرح‌ها و انواع دوخت سوزن‌دوزی

بلوچ

با توجه به این که زبان بومی هر شهر و حتی یک روستا با روستای دیگر متفاوت است، بنابراین نقوش را با توجه به نوع تکنیک دوخت و عوامل مؤثر در ایجاد طرح و دوخت- پارچه‌ای که طرح بر آن دوخته شده، اولین محلی که دوخت انجام شده و میزان ظرافتی که در آن به کار می‌رود- نیز می‌توان تقسیم‌بندی کرد. بنابراین تقسیم‌بندی کلی طرح و دوخت سوزن‌دوزی بلوچ به عوامل زیر بستگی دارد:

الف) با توجه به پارچه‌ای که طرح بر آن دوخته می‌شود، که دو دسته‌اند: برخی طرح‌ها بر پارچه شش‌تاری که تارو پودهای مشخصی دارد دوخته می‌شوند؛ مثل: سراوانی دوچ، پرکار، جوک و... و برخی طرح‌ها بر هر نوع پارچه‌ای قابل دوختن هستند و پارچه‌ای که در آن سوزن‌دوزی انجام می‌گیرد باید دارای دو ویژگی عمده جهت سهولت دوخت باشد: (۱) دارای تارو پود مشخص باشد که شش‌تاری گویند. پرکار نام اولین نقشی است که روی این پارچه‌ها دوخته شده است.

(۲) دارای تارو پودی راست بوده و کج‌راه نباشد. پارچه بیشتر پنبه‌ای پاکستانی است که نازک و ریزبافت بوده و برای محصولات پرکار در قطعات کوچک متناسب می‌باشد.

۳.۷.۱. طرح‌های تاری

طرح‌های متداول در سوزن‌دوزی به سه تاری، چهار تاری و ده تاری تقسیم می‌شوند (تصویر ۸).

۷.۲. طرح‌های گل

گل گندمی، گل بیلوار، گنبدی و بیلوار، چهار دانگ تنکر، پرگاش، تک، کیسه‌دوز، پرکار، گل دانه‌دار، گل سرخ، کویچ، تندوک، تلمل سراوانی و غیره (تصویر ۹).

۷.۳. طرح‌های حاشیه و یا اطراف گل

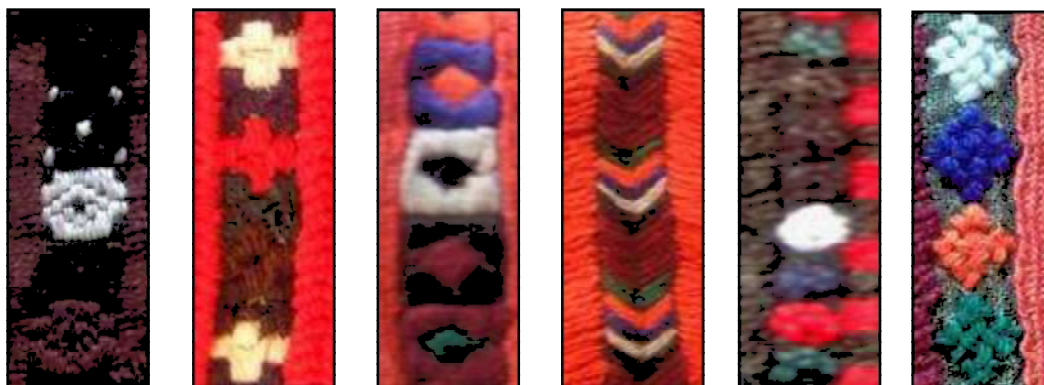
متداول‌ترین این طرح‌ها عبارتند از: چپ و راست، کش، بن، موسم، سفید سر، سوزی کش گوار کش (گوهر کش)، سر طاووس و انواع دیگر... (تصویر ۱۰).

۷.۴. طرح‌های چشم

چشم مژه: چشم مژه، چشم سورمگ: سورمه‌ی چشم، چشم بُروان: چشم ابرو، چشم ماهی، چشم گوسال؛
(ب) با توجه به اولین محل یا شهری که دوخت از آنها طراحی شده است مثل کوبنه دوچ، سراوانی دوچ و غیره؛
(ج) با توجه به میزان کار و ظرافتی که در آن به کار می‌رود به: پرکار، میان کار و کم کار تقسیم می‌شوند.

تصویر ۸. از راست: گراف پنج‌تاری (پنج‌چیک)، سه یوک (۹ تاری)، چوطل شش‌تاری، گراف پنج‌تاری، چوطل توخالی. منبع: (حسین بر، پریا، تابستان ۹۷)

تصویر ۹. Mohsom (محصوم)، Chariko (چاریکو)، Tal mal (تل مل)، Hoshter Domb (هشتر دمب)، Katarok (کتروک)، Chardanok (چاردانوک). منبع: (حسین بر، پریا، تابستان ۹۷)

تصویر ۱۰. پرایز (Perayz)، کن دو دیم، جلد (Jallad)، جلد (Kashhhok)، جلد (Jallad)، کاشوک (Kashhhok)، جلد (Kashhhok)، تصویر ۱۰. پرایز (Perayz)، کن دو دیم، جلد (Jallad)، جلد (Kashhhok)، جلد (Jallad)، کاشوک (Kashhhok)، جلد (Kashhhok)، همان: منبع: تاری. منیع: همان)

بلوچ

دوخت در هر منطقه‌ای با منطقه دیگر تفاوت دارد و در هر منطقه‌ای نیز نام مخصوص به خود را دارد به این ترتیب نمی‌توان برای آن تعریف خاصی لحاظ کرد.

از انواع دوخت‌ها می‌توان به چوطل دوزی، آسان تانکه، کپ و جلت، محسم سندکی، چکن و پرکار، لاهاری و غیره اشاره داشت. چوطل دوزی بیشتر در سراوان و گشت رواج دارد و دوختی است از بخیه‌زدن با ظرافت فوق‌العاده. ردیف‌های مختلفی دوخته می‌شود که کم‌ترین آن ۶ ردیف است. باید ردیف‌ها جفت و بسته به نظر فرد انتخاب می‌شوند. در چوطل دوزی ممکن است تنها نقش به کاررفته چوطل باشد که به آن تمام چوطل می‌گویند و یا در کنار چوطل از نقش‌های حاشیه‌ای مانند لاهاری، چکن، پرایز و غیره استفاده شود که در این صورت با توجه به حاشیه به کاررفته، اسم و قیمت آن انتخاب می‌شود. بررسی سوزن دوزی بلوچ گویای این مطلب است که در برخی موارد میان نام دوخت و نام نقش، تفاوت چندانی وجود ندارد. به عنوان نمونه نقش چوطل (جوک)، ماحصل دوخت، شکل چوطل است و یا دوخت پرایز و نقش حاصل از آن در عمل با یکدیگر ارتباط تفکیک ناپذیری دارد (مصاحبه با میناریسی، ایرندگان، تابستان ۹۷) (جدول ۵).

جدول ۴. تحلیل و بررسی نقوش اصیل سوزن‌دوزی پرکار در بلوچستان.

ردیف	نام نقش	لاتین	نوع نقش	مفهوم نقش	شرح دوخت	تصویر
۱	چارچم	Charcham	هندسی	چشم انسان و حیوان	از پنج لوزی به هم پیوسته تشکیل شده است. چهار لوزی که در پیرامون لوزی مرکزی، نشان فرمی هندسی از چشم است.	
۲	بن تاس	Bon Tas	هندسی	ظرف آب	شبهه به چارچم؛ با این تفاوت که چهار شاخه اضافی در بین دو شکل هندسی لوزی قرار گرفته است. تاس در گذشته از ظروف نوشیدن آب و همچنین تعیین زمان بندی آبیاری کشاورزی در بین مردمان بلوچستان بوده است.	

یک نقش به دو قسمت گل و گُوچ تقسیم می‌شود. به نقش اصلی گل می‌گویند، مانند گل سرخ در حالی که به نقش حاشیه‌ای آن گُوچ می‌گویند مانند ضربدر در طرح مروارید. پرکار نام یک تکنیک و نقش سوزن دوزی اصیل و گران قیمت هست که سه بار روی پارچه سوزن دوزی انجام می‌شود. با این توضیحات به تحلیل نقوش اصیل سوزن دوزی پرکار پرداخته می‌شود.

نقوش سوزن دوزی پرکار نسبت به دیگر نقوش دارای پیچیدگی، دقت و ظرافت افزونی هستند. بیشتر نقوش اصیل سوزن دوزی پرکار از طبیعت شامل نقوش گیاهی، حیوانی و هندسی گرفته شده است. زنان بلوچ در نقوش پرکار با کمک قوه تخیل، به انتزاع از طبیعت و تفکر در خصوص باورهای قومی و دینی، دست به خلق نقوش زده‌اند. به همین دلیل در مناطق مختلف که سوزن دوزی پرکار صورت می‌گیرد، نام گذاری نقوش متفاوت است. به عنوان مثال، یک نقش را در مناطقی از بلوچستان به نام کانت گامیش و در منطقه‌ای دیگر با نام زومک می‌شناسند. بیشترین رنگ به کاررفته در سوزن دوزی اصیل بلوچ، رنگ قرمز یا قهوه‌ای بوده است که از باورها و طبیعت مردمان این سرزمین گرفته شده است (جدول ۴).

۸. انواع دوخت و نقوش اصیل و پر کاربرد در سوزن دوزی

	چهار خط موازی است دو به دو متقاطع. با دیدن فرم کلی این نقش در ذهن پنجه‌ی پلنگ تصویر می‌شود.	قدرت و توانمندی	حیوانی	Pench Palang	پنج پلنگ	۳
	اگر چه طاووس در بلوچستان نبوده ولی به خلق این نقش با کمک قوه تخیل خود دست زده است. همچنین برخی معتقدند که نام این نقش از روایت‌های دینی یا اسطوره‌ای وارد باور هنرمندان بلوچ شده است.	شکوه و عظمت	انتزاعی	Tauos	طاووس طاووس یا طاعونز	۴
	در نقش طاووس می‌توان نقوش دیگری را نیز مشاهده کرد که برگرفته از نقوش اصلی طاووس هستند اما فرم و نقش جداگانه‌ای گرفته‌اند.		انتزاعی	Sarok	سروک	۵
	از نقوش واقع گرایانه در بین نقوش سوزن‌دوزی پرکار بلوچ است که نشان شاخ گاو میش و نیس عقرب است و برگرفته از محیط بومی هنرمند	نیس عقرب	حیوانی	Zomak	کانت گامیش یا زومک	۶
	به معنای آرایش عروس. مربع مرکزی چشم عروس و به عنوان نمونه، رنگ آمیزی‌ای که روی مربع‌های آبی با رنگ زرد صورت گرفته است که به معنای آرایشی است که در روز عروسی روی صورت عروس انجام می‌دهند.		هندسی	Titok banoran	تیتوک بانوران	۷
	به معنی گل سرخ است. امروزه به این نقش ستاره نیز گفته می‌شود.	گل سرخ	گیاهی	Suhr	گل سهر	۸
	از دو قسمت تشکیل شده. قسمت اول به شکل عدد هفت، نمایان گر ریشه یا بن گل سهر است و فرم لوزی که توسط یک خط عموری به آن متصل شده نشان‌دهنده گل سهر از زاویه‌ای دیگر است.		گیاهی	Bon sohr	بن گل سهر	۹
	هنرمند بلوچ آن را به شکل لوزی تصویر کرده است.		هندسی	Morvared	مروارید مروارذک	۱۰
	از نقوش حاشیه‌ای سوزن‌دوزی پرکار است.		هندسی	Teleng	تلینگ	۱۱
	یک سری نقوش حاشیه‌ای که در همه نقوش سوزن‌دوزی مشترک هستند. این نام از دو واژه‌ی چشم و سرمه ترکیب شده است.		هندسی	Cam Soromrk	چم سرومیک	۱۲

جدول ۵. انواع دوخت و نقوش اصیل و پرکاربرد در سوزن‌دوزی بلوچ.

ردیف	نام نقش	لاتین	محل دوخت مکران / سرحد	رنگ	مفهوم نقش	شرح دوخت	تصویر
۱	سیاه اسپیت	Siyâh Spit	سراوان - سوران گشت ایرانشهر - بمپور	سیاه سفید	چشم کوچک	نخ مشک‌ری را بین دو طرح مورد نظر قرار داده و روی آن نقش ریز، با نخ سفید می‌دوزند.	
۲	چوطل دوزی	Cotal Duzi	سراوان - گشت	طیف قرمز	مجموعه‌ای از خط‌های کج	به‌عنوان اسکلت‌بندی برای نقش‌های متنوع. به‌صورت ردیف‌هایی مکمل هم که کم‌ترین آن شامل ۶ ردیف است، دوخته می‌شود.	
۳	آسان تانکه	Asan Tanke	مکران - سرحد	نامحدود		شبه شماره‌دوزی است. از این نقش در گذشته بیشتر برای تزیین لباس به تنهایی یا همراه با سایر نقوش استفاده می‌شد.	
۴	جند	Jallad	خاش و سوران سراوان ایرانشهر و نیکشهر	قرمز و قهوه‌ای	حاشیه	از کنار هم قرار گرفتن خط‌های موازی به‌وجود می‌آید خط‌های به‌کاررفته در جند در هر رنگ ۳ الی ۵ عدد است. هر چه تعداد این خط‌ها کم‌تر باشد، دوخت ظریف‌تر می‌شود.	

	اگر جَلَد به صورت هفت و هشت‌های منظم دوخته شود، به این نوع دوخت «کپ» و جَلَد می‌گویند. از نقوش حاشیه و معمولاً برای پرکردن برگ ها، گلبرگ ها و دوخت روی نوشته های ضخیم استفاده می‌شود.		گاهی هفت رنگ بلوچی	خاش و سوران سراوان ایرانشهر و نیکشهر زاهدان	Kap Jallad	کپ جَلَد	۵
	جزو دوخت‌های حاشیه. برای دوخت یک سری خط‌های عمودی پشت سر هم دوخته می‌شوند که در مدل یک دیمو از یک طرف به هم اتصال داشته و در هم قلاب می‌شوند.	طرف و گوشه	قهوه‌ای سبز قرمز سیاه	چابهار ایرانشهر سراوان خاش-بمپور	Cakan	چکن یک دیمو	۶
	خط‌های عمودی پشت سر هم که در مدل دو دیمو از دو طرف به هم اتصال داشته و در هم قلاب می‌شوند این نقش یا چوطل طرح‌های زیبا و گران بها که از قدیمی‌ترین دوخت‌های سوزن‌دوزی است.	طرف و گوشه	قهوه‌ای سبز قرمز سیاه	چابهار ایرانشهر سراوان خاش-بمپور	Cakan	چکن	۷
	دور نقوش این نوع دارای خطوط مرزی بوده و به غیر از خطوط عمودی و افقی، خط‌های مورب و چهل و پنج درجه دارند که آن‌ها نیز با شمارش تار و پود ایجاد می‌شود و به صورت پله پله بوده و از تارهای دوتایی افقی و دوتایی عمودی تشکیل می‌شوند.	پرکار	رنگهای اصیل تیره	ایرندگان ایرانشهر خاش زاهدان	Porkar	پرکار	۸
	معمولاً برای محکم کردن سرآستین، پاچه شلوار استفاده می‌شود.	لبه‌ی زیج	قرمز و قهوه‌ای	تمامی منطقه مکران سرحد	Sar zih	سرزیج	۹
	از تزیینات موجود در لباس‌های بلوچی گلیست دقیقاً در وسط زیج (Zih) و پُلل نام دارد. بالای آن حالت شاخه‌ای و پایین، دارای ریشه است. روی ساقه آن که معمولاً از چندین نخ تشکیل شده، با رنگ‌های مختلف هفت‌رنگ و با دوخت‌های حاشیه تزیین می‌شود.	چشم زخم	به صورت هفت رنگ	تمامی منطقه مکران سرحد	Polal	پُلل	۱۰
	به صورت بخیه‌های بلند اریب که بر روی هم قرار می‌گیرد، دوخته می‌شود و بعد از دوخته شدن یک نوار و یک خط محوری تشکیل می‌دهد.	قلعه	قهوه‌ای و قرمز سبز	سراوان خاش	Kala Lahari	کلا، لاهاری	۱۱
	دوخت با یک ردیف شروع شده و با ردیف دوم قفل می‌شود و ردیف سوم و چهارم مرحله پر کردن نقش هستند. باید توجه داشت که دوخت پالیوار همانند بافت یک حصیر است و نخ‌ها از زیر و روی هم، درهم تنیده می‌شوند و فقط یک اشتباه جزئی در روی یا زبر بردن نخ باعث به هم ریختن کل نقش خواهد شد.	حصارکشی	تک‌رنگ و گاهی دورنگ	ایرانشهر و نیک شهر و چابهار	palivar	پالیوار	۱۲

هم چون سجاده، سفره، پرده، کوسن و غیره مشاهده می‌شود.

۹. نقوش جدید سوزن‌دوزی بلوچ

قطعات تزیینی جامه زنان

قطعه پارچه‌های سوزن‌دوزی شده اغلب در تزیین بخش‌های از لباس محلی زنان به کار می‌روند. این نقوش ابتدا بر روی پارچه جداگانه رودوزی شده و سپس به قسمت‌هایی از لباس دوخته می‌شوند (مصاحبه با شهلا نارویی، زاهدان، تابستان ۹۷) (جدول ۷).

از دیگر فرآورده‌های سوزن‌دوزی بلوچی قریشی یا کریشی است که همان کناره‌دوزی است که برای تزیین روسری و کناره‌های چادر لبه

در سالیان اخیر شیوه خاصی در طراحی نقوش سوزن‌دوزی متداول شده است که از قاعده ترسیم اشکال ساده هندسی پیروی نمی‌کند. عمدتاً در ترسیم نقوش مَه‌ری مورد استفاده قرار می‌گیرند. از آنجاکه این نقش‌ها فاقد اصالت خاصی می‌باشند، به جهت آشنایی با شیوه پردازش آن‌ها فقط به ذکر چند نمونه اکتفا می‌گردد (جدول ۶).

۱۰. انواع فرآورده‌های سوزن‌دوزی

تولیدات سوزن‌دوزی که قبلاً منحصر به سوزن‌دوزی بر روی لباس‌های محلی بود گسترش یافته و امروز با نفوذ سازمان صنایع دستی با خلق آثار و فرآورده‌های دیگری

جدول ۶. نقوش جدید سوزن‌دوزی. منبع: (جمعی از سوزن‌دوزهای منطقه مکران)

ردیف	نام	لاتین	توضیحات	تصویر
۱	دز	Dež	طرحی جدید از آینه‌دوزی است که در آن پنج آینه گرد به شکل یک گل در کنار هم قرار گرفته‌اند.	
۲	کوه بندر	Koh bandar	از دیگر نقوش مه‌ری است که در آینه‌دوزی به کار می‌رود.	
۳	هفت‌صد آدینکی	denkiÂ	طرحی است مرکب از «پلیوار» و آینه که با خطوط باریک چلیپا شکل تزیین شده است.	
۴	بال کیوتار	Bal e kabotar	طرحی است مرکب از دو لوزی و یک دایره که در هر رأس بزرگ لوزی اشکالی به صورت بال طراحی شده است.	
۵	دل بند	Del Banda	این طرح از یک چندضلعی، یک مثلث و دو دسته خطوط موازی تشکیل شده است. در فاصله بین خطوط گل و آینه به کار می‌رود. درون چندضلعی با پنج آینه و داخل مثلث نیز با سه آینه تزیین می‌شود	
۶	کوه سر عاشق	Kohsar Asheg	از نقوش مه‌ری است که در آینه‌دوزی به کار می‌رود.	

جدول ۷. چهار قسمت تزیینی جامه زنان.

نام	کاربرد	نمونه
پیش سینه یا «زیح» (Zih)	جهت تزیین قسمت بالای پیراهن به کار می‌رود که در برخی مناطق به این قطعه «زیگ» (zig)، «جیک» و در گویش سرحد «زی» نیز می‌گویند.	
جیب یا «گومتان» (Gumtân) «گوپتان» (Guptân):	در زیر پیش سینه قرار می‌گیرد و تا نزدیک دامن ادامه دارد. طول آن تقریباً ۶۵ سانتی‌متر است که قسمت بالای آن که مقدار کمی را اختصاص می‌دهد. بصورت مثلث و بیشترین مقدار آن به شکل مستطیل است. در برخی از مناطق این قطعه را «پندول» (Pandul) نیز می‌نامند.	
«آستینگ» (Âstinag)	استانک هم نام دیگر آن است در دو قطر فراهم می‌شود که زینت بخش سرآستین زنان بلوچ است که به شیوه «زیگ» و «گومتان» سوزن‌دوزی می‌شود.	
پاچک یا پانچک	همانند سرآستین است اما تفاوت‌هایی که با هم دارند این است که نقش‌ها در سرآستین بیشتر از پاچک یا «پاجامگ» (Pâjamag) که سر شلوار است می‌باشد.	
«پت» (Pat)	حاشیه دامن لباس، متشکل از حاشیه گلدوزی شده‌ای است که به آن «پت» (Pat) یا «بیت» (Bit) گفته می‌شود. علاوه بر آن روی درزهای «جامگ» را با نقوش ساده تزیین می‌کنند که به آن «سَرپَک» (Sarpag) می‌گویند.	

گومتان و غیره قریشی را به کار می‌برند. نخ مورد استفاده از جنس کاموا ابریشم یا سوف پاکستان است که این کار به وسیله ابزاری بنام کریشی که همان قلاب است صورت می‌گیرد (تصویر ۱۱).

تصویر ۱۱. چند نمونه کریشی و محل قرار گرفتن آن در گومتان.

نتیجه‌گیری

بررسی نقوش و طرح‌های هنرهای سنتی به لحاظ انتقال شفاهی آن‌ها در طی قرون و اعصار، به دلیل عدم آشنایی بسیاری از محققان با مفاهیم و زبان رایج در میان تولیدکنندگان بومی این محصولات. همواره دچار مشکلات متعددی بوده است. در این میان ذوق شخصی و اعمال سلیقه تولیدکنندگان در طی قرون و اعصار نیز تغییرات فراوانی را در صورت نمودن به وجود آورده است. در جواب به سوال تحقیق باید بیان کرد که نقوش پرکاربرد سوزن‌دوزی بلوچ، شامل نقوش حیوانی، گیاهی، هندسی و کیهانی است که به دلیل وجود تنوع بی‌شمار در نقوش سوزن‌دوزی هر یک از این موارد دارای دسته‌بندی‌های کوچک‌تری هستند. نقوش انسانی در این هنر به دلیل اعتقاداتی که در بلوچ بدان پایبند است، دیده نمی‌شود اما به خاطر برخی از نشان‌هایی که به انسان یا هر شیء دیگری دارد نام آن را اقتباس می‌کنند. نقوش حیوانی هم بیشتر به صورت انتزاعی در سوزن‌دوزی بلوچ دیده می‌شود که در بیشتر موارد هم ممکن است شکل حیوان به صورت اصلی آن هیچ شباهتی نداشته باشد و فقط نشانه‌ها یا قسمتی از حیوان در نقوش باشد مانند مرگ پانچ (ردپای مرغ). نقوش گیاهی به دلیل عدم وجود گل در بلوچستان سوزن‌دوز را بر آن داشته تا کنار هم قراردادن چندین نقوش هندسی به خلق آثار تأیید دارد. این نقوش‌ها گاهی کاملاً انتزاعی است. و گاهی واقع‌گرایانه. نقوش کیهانی شامل ماه و خورشید است و ستاره‌های ریز و درشت میان نقوش دیگر، که برای طراحی این نقوش از مهر یا تپه استفاده می‌شود. در بلوچستان رنگ‌ها تحت تأثیر اصول قبیله‌ای تاریخی حماسی بوده است. اصولاً رنگ‌هایی که در روستاها از آن‌ها استفاده می‌شود با نوع رنگی که در شهرهای بزرگ مورد استفاده قرار می‌گیرند از اصالت برخوردار است. قرمز، بنفش، زرشکی، نارنجی، قهوه‌ای و به‌طور کلی انواع قرمز هشتاد درصد انتخاب رنگ را تشکیل می‌دهند. در روستاها از همان رنگ دست‌نخورده‌ای استفاده می‌شود که زائیده ذهن خلاق هنرمند است اما در

شهر به علت تأثیرات فرهنگی و اجتماعی تغییر یافته‌اند. روش زندگی و محیط پیرامون هنرمند بلوچ چنان در نقوش و طرح‌هایش، رخنه نموده که می‌توان بازی رنگ‌ها و تأکیدش بر تعدادی از نقوش را در طول زندگی‌اش به روشنی دید؛ به همین دلیل بعضی از نقوش مختص یک شهر یا روستاست. زن بلوچ در کویر خشک و سوزان بلوچستان با ایجاد نقش گل‌ها، بوته‌ها و ترکیب رنگ‌ها به دنبال آمال و آرزوهایش بوده و طبیعت رنگین و زیبایی آفریده که در اندیشه‌اش شکل گرفته است.

فهرست منابع فارسی

- اسفندیاری، صبا (۱۳۷۰)، *نگرشی بر روند سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران*، تهران: صبا.
- اکرم، فیلیس (۱۳۶۱)، *تساجی ایران بافته‌های دوره اسلامی، دوره نخستین اسلام و دوره سلجوقی*، ترجمه زردین دخت صابر شیخ، تهران: وزارت صنایع، سازمان صنایع دستی ایران.
- بی‌باک، غلامرضا؛ افتاده، مریم (۱۳۹۵)، عوامل تأثیرگذار در به‌وجود آمدن نقوش سوزن‌دوزی بلوچ، *نخستین همایش رودوزی‌های سنتی سیستان و بلوچستان*، زاهدان: اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری.
- پرهام، سیروس (۱۳۷۰)، *دست‌بافته‌های عشایری و روستایی فارس*، جلد اول، تهران: امیرکبیر.
- خاموشی، زهرا (۱۳۸۷)، تحول کاربرد و تزئین در سوزن‌دوزی بلوچ و ترکمن به شیوه سنتی و مدرن، *مطالعات هنر اسلامی، مؤسسه مطالعات هنر اسلامی*، شماره ۹، صص ۷۳-۹۸.
- دکالی، زینت؛ دکالی، زیور (۱۳۸۵)، هنر سوزن‌دوزی زنان بلوچ، *فرهنگ مردم، مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران*، شماره ۱۷، صص ۹۷-۱۲۴.
- ریگی، زهرا (۱۳۹۵)، تاریخچه نقوش سوزن‌دوزی بلوچ، *نخستین همایش رودوزی‌های سنتی سیستان و بلوچستان*، زاهدان: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سیستان و بلوچستان.
- ریگی، زهرا؛ کاویانی، کریم (۱۳۹۶)، *دایره‌المعارف بلوچ‌دوزی و سایر ملل*، زاهدان: کریم کاویانی پویا.
- شوالیه، ژان؛ گریبان، آلن (۱۳۸۲)، *فرهنگ نمادها*، ترجمه و تحقیق سوادبه

- فضایلی، جلد دوم، تهران: جیحون.
شوالیه، ژان؛ گریبان، آلن (۱۳۸۴)، فرهنگ نمادها، ترجمه و تحقیق سودابه فضایلی، جلد دوم، تهران: جیحون.
صبا، منتخب (۱۳۷۹)، نگارشی بر روند سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران، تهران: بهمن، چاپ دوم.
قاسمی، مرضیه؛ محمودی، سکینه خاتون، و موسوی حاجی، سید رسول (۱۳۹۲)، ساختار صوری نقوش طبیعی در سوزن‌دوزی زنان بلوچ (شهرستان سراوان)، مجله علمی-پژوهشی نگره، دانشگاه شاهد، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۶۱-۷۳.
کرباسچی، مسعود (۱۳۷۴)، نخل، جلد ۲، زاهدان: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی.
گلاک، جی؛ هیرامو تو گلاک، سومی (۱۳۵۵)، سیری در صنایع دستی ایران، ترجمه حمید عنایت، تهران: بانک ملی ایران.
متین، پیمان (۱۳۸۶)، پوشاک ایرانیان، تهران: پژوهش‌های فرهنگی.
منتخب صبا، اسفندیار (۱۳۷۹)، نگارشی بر روند سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران، از هشت هزار سال قبل میلاد تا امروز، تهران: منتخب صبا.
ناصر، ذبیح‌الله (۱۳۴۵)، بلوچستان، تهران: سینا.
نرماشیری، ابوبکر (۱۳۹۴)، بررسی عناصر نمادین هندسی در هنر سوزن‌دوزی بلوچ، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری دانشگاه سیستان و بلوچستان (استاد راهنما دکتر علیرضا طاهری).
- فهرست منابع مصاحبه‌ها**
- حسین‌بر، پریا (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، سراوان.
دهواری، مهدی (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه سرحد سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، زاهدان، دفتر صنایع دستی.
ریسی، سیما (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران (مصاحبه منتشر نشده)، سیستان و بلوچستان.
ریسی، مینا (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، ایرندگان.
ریسی، گل‌پری (۱۳۹۶)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، ایرندگان.
زهی، عیسی (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه سرحد سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، زاهدان.
سالاری (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، ایرانشهر.
شهنوازی، زهرا (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه سرحد سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، زاهدان.
نارویی (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر شده)، زاهدان.
نارویی، شهلا (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه سرحد سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر شده)، زاهدان.
نوروزی، زینب (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان (مصاحبه منتشر نشده)، ایرانشهر روستای قاسم‌آباد.

حسین‌بر، پریا (۱۳۹۷)، سوزن‌دوزی منطقه مکران سیستان و بلوچستان

Typology and Analysis of Baloch Motifs in Balochi Embroidery at Borders and Makran*

Maryam Taherazizi¹, Alireza Sheikhi^{**2}

¹Master of Islamic Arts, Department of Islamic Arts, Ferdowsi Institute of Higher Education, Mashhad, Iran.

²Assistant Professor, Department of Handicrafts, Faculty of Applied Arts, University of Art, Tehran, Iran.

(Received: 25 Jan 2021, Accepted: 3 May 2021)

Needlework or Balochi embroidery is an art with history as long as the history of Sistan and Baluchestan. This art, rooted in the fabric of tribal life, reflects the taste of women in the mirror of eternal designs. The present paper intends to introduce, classify and provide a formal and semantic analysis of the main patterns and sewing techniques of Balochi needlework. So what are the most common designs used in needlework? And what are the factors affecting their creation? The authors first review and introduce the Balochi needlework designs, then study it in terms of form, category, and also in terms of content. Due to the lack of information on libraries, villages and cities in the Makran region and the borders of Sistan and Baluchestan, including Chabahar, Nikshahr, Iranshahr, Qasemabad Bampur, Irandegan, Marandgan, Saravan, Khash and Zahedan with field observations including interviews and questioning of artists acting needlework in naming and classifying patterns, used to analyze the subject. The results show that:

Studies of the patterns and designs of traditional arts in terms of their oral transmission over the centuries, due to the lack of familiarity of many researchers with the concepts and language common among the local producers of these products have always encountered numerous problems. In answer to the research question, it should be stated that the most widely used Balochi needlework motifs include animal, plant, geometric and cosmic motifs. Human figures were not seen in this art, because of the beliefs adhered to in Baluch, but because of some of the signs that it has on humans or any other object, they adopt its name. Animal motifs were also seen more abstractly in Balochi needlework, which in most cases may have no resemblance to the original form of the animal, with only signs or part of the animal in the motifs, such as the death of a punch (chicken

footprint). Due to the lack of flowers in Balochistan, plant motifs have led needlework to combine several geometric patterns to create works. These designs are sometimes completely abstract and sometimes realistic. Cosmic motifs include the moon and the sun and large and small stars, among other motifs, which are used to design these motifs of seals or hills. In Balochistan, colors have been influenced by tribal, historical and epic principles. Red, purple, crimson, orange, brown, and red in general make up 80 percent of color choices. In the villages, the pure color of the artist's mind has been used, but in the city they have changed due to cultural and social influences. The way of life and the environment around the Baloch artist have been appeared so much in his designs and motifs that the play of colors and his emphasis on a number of designs can be clearly seen during his life; for this reason, some designs are specific to a city or village. In the dry and hot desert of Balochistan, a Baloch woman pursues her aspirations by creating the role of flowers, plants and combining colors, and creating a colorful and beautiful nature that is formed in her thoughts.

Keywords

Balochistan, Baluchi Woman, Needlework, Needlework Technique and Patterns.

*This article is extracted from the first author's master thesis, entitled: "Study of needlework in Sistan and Baluchestan and its role in rural economic development" under supervision of the second author at Ferdowsi Institute of Higher Education, Mashhad.

**Corresponding Author: Tel: (+98-915) 5338016, Fax: (+98-21) 66404986; E-mail: a.sheikhi@art.ac.ir